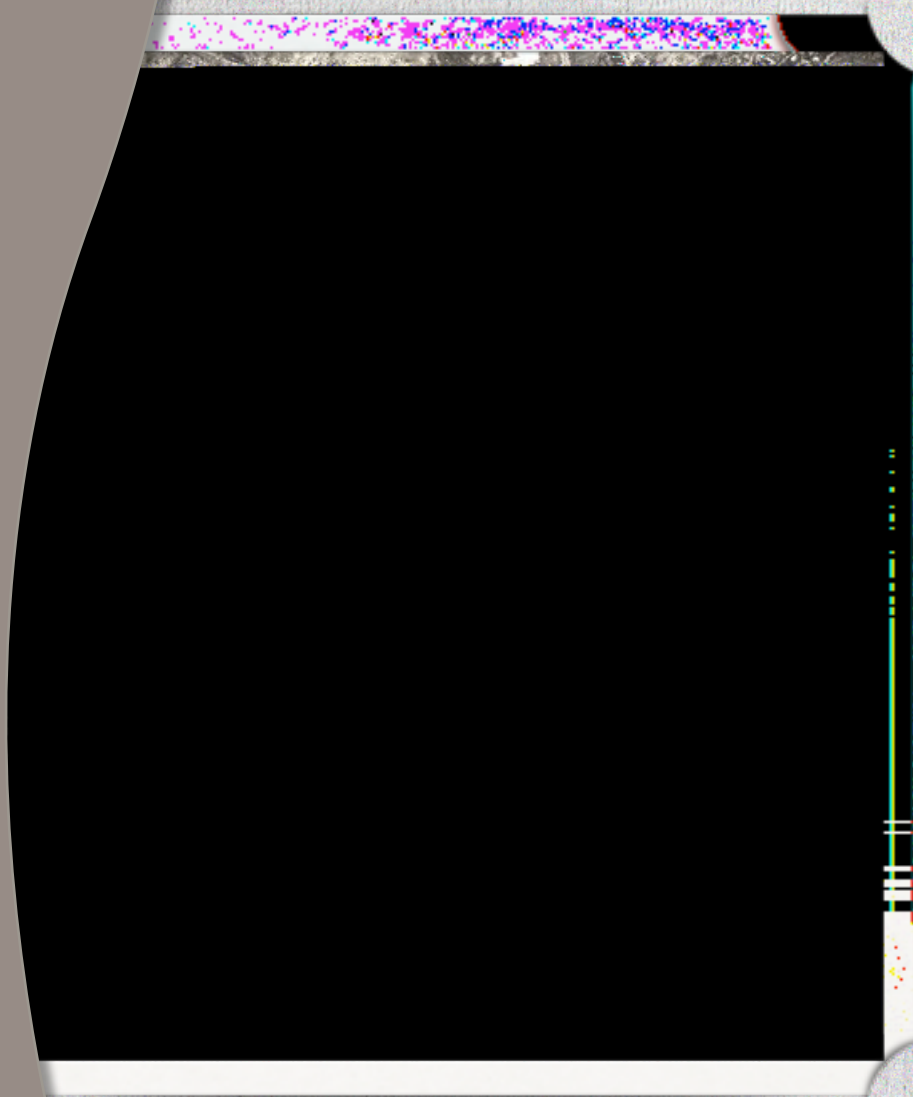

Nenad Perošević
Miloš Vukanović

»Ne vem, čigava so letala, ampak bombe so naše«

Zavezniško bombardiranje Jugoslavije med
drugo svetovno vojno

Ključno vprašanje

ÈKdo pije, kdo pla!a?Ç

Tema

Tema delavnice je zavezni!ko bombardiranje jugoslovanskih mest v letih 1943 in 1944. Podobno kot v ostalih delih Evrope je ta tema v zgodovinskih u"benikih precej zapostavljena, "eprav je bombardiranje povzro"ilo na tiso"e #rtev in uni"enje mnogih mest po vseh nekdanjih jugoslovanskih dr#avah. Tema je zaradi kontroverznih vpra!anj !e danes sporna (razlogi za bombardiranje, obseg napadov, kdo je odredil letalski napad).

Glavni cilj

U"enci spoznajo cilje zavezni!kega bombardiranja mest v Jugoslaviji.

U\$ni cilji

- ¥ U"enci analizirajo zgodovinske vire in spoznajo cilje zavezni!kega bombardiranja mest v Jugoslaviji.
- ¥ U"enci spoznajo grozote vojne in #ivljenje ljudi med vojno.
- ¥ U"enci spoznajo, kak!en odnos ima dana!nja politika do zavezni!kega bombardiranja v Jugoslaviji.

Potek dela

U"itelj delavnico za"ne z motivacijskimi vpra!anji:

ÈKaj so bile tar"e bombardiranja, kak!na je razlika med vojnimi in civilnimi tar"ami?

ÈKaj mislite, kako natan"no je bilo bombardiranje med drugo svetovno vojno?

ÈAli se spomnite kak!nega nedavnega bombardiranja?

ÈAli veste, je bilo va!e mesto kdaj bombardirano?

U"itelj nadaljuje z uvodom. U"enci berejo uvodno besedilo (vir 1) in analizirajo zemljevid. U"itelj jim na koncu zastavi vpra!anja iz uvodnega dela. Ko u"enci odgovorijo na vpra!anja, u"itelj na tablo nari!e "asovni trak, u"enci pa naj nanj vpi!ejo najpomembnej!e datume iz uvodnega dela.

Aktivnost 1

U"itelj u"ence razdeli v !tiri skupine in vsaki dodeli vire iz izbranih mest È Leskovac, Podgorica, Beograd in Zadar.

Vsaka skupina ima isto nalogo È da iz besedila in slik naredi novinarski prispevek z vidika razli"nih novinarjev.

Skupina 1 (Leskovac) napi!e "asopisni "lanek s stali!"a sovjetskega novinarja.

Skupina 2 (Podgorica) napi!e "asopisni "lanek s stali!"a britanskega novinarja.

Skupina 3 (Beograd) napi!e "asopisni "lanek s stali!"a nem!kega novinarja.

Skupina 4 (Zadar) napi!e "asopisni "lanek s stali!"a jugoslovanskega (partizanskega) novinarja.

Predstavniki vsake skupine naj prebere svoj "asopisni "lanek.

Po predstavitvi vseh "lankov u"enci skupaj z u"iteljem primerjajo in komentirajo predstavitve ostalih skupin.

Aktivnost 2

Na koncu ure u"itelj predstavi vir 5 in fotografiji dveh spomenikov. U"enci materiale pregledajo, odgovorijo na vpra!anja in povejo svoje mi!ljenje.

45
minuta

Uvod

Prvo bombardiranje Jugoslavije med drugo svetovno vojno je izvršilo letalstvo nacistične Nemčije 6. aprila 1941. Izvršitev naloge je bila zaupana Tretji zračni floti. Glavni cilj bombardiranja je bil Beograd, poleg njega pa so zadeli še Novi Sad, Sarajevo, Niš, Mostar, Banja Luka. Italijansko letalstvo je ciljalo na hrvaško primorje, Podgorico in druga mesta. Operacija bombardiranja Beograda je imela tajno ime —Strašna sodba.

Kljub temu, da sta jugoslovanska vlada in vrhovno poveljstvo Beograda predvidela vojno in Beograd razglasila za "odprto mesto", je 484 letal 6. in 7. aprila intenzivno bombardiralo mesto. V bombardiranju Beograda je leta 1941 umrlo 2274 ljudi. Porušenih je bilo 627 zgradb, polkodovanih oziroma delno porušenih pa skoraj 10.000 stavb, vključno z delom Stare palače. Najpomembnejši kulturni spomenik, Narodna knjižnica s 300.000 knjigami, je bil z bombardiranjem unižen. V njej so bili tudi srednjeveški spisi neprecenljive vrednosti. Glede na nemške vire so k trpljenju ljudi pripomogli tudi slaba gradnja hiš in slabo organizirana protipokojna zaščita.

Zahodni zavezniki so povešali svoje zanimanje za jugoslovansko bojno, svoje vojne operacije so prenesli na jug Evrope. Zavezniške letalske sile so od aprila leta 1943 občasno napadale ozemlje zasedene Jugoslavije. Prvo večje bombardiranje je bilo 20. aprila 1943, z napadoma na Skopje in Niš.

Intenzivnejši napadi zavezniških letalskih sil so sledili v drugi polovici leta 1943, ko je bila že uradno priznana Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije. Formalno priznanje NOVJ na teheranski konferenci je vplivalo na razvoj njenih vojaških vezi z zavezniki v prvi polovici leta 1944. Odločitev o pomoči NOVJ in partizanskim odredom Jugoslavije je pomenila vključitev novih sil v večje napore zavezniških sil v borbah proti nemškim vojakom. Povešani zračni napadi zaveznikov so bili pogojeni z dejstvom, da je postajal Balkan za Nemce jeseni 1943, še zlasti pa od spomladi 1944, vse pomembnejši zaradi preboja zaveznikov v Italiji aprila 1944 in operacije "Overlord" junija 1944 v Franciji. Zavezniki so z bombardiranjem poskušali onemogočiti umik nemških sil iz Grčije, Albanije in Makedonije.

Prvo sporočilo, v katerem se zahteva, da zavezniki bombardirajo Beograd, je poslal general Draža Mihailović predsedniku jugoslovanske vlade v emigraciji Slobodanu Jovanoviću (prek britanskega veleposlanika Rendela pri jugoslovanski vladi), 4. novembra leta 1942.

Vrhovni poveljnik Narodnoosvobodilne vojske Josip Broz Tito je 17. maja leta 1943 (na začetku pete sovražnikove ofenzive) v pismu, naslovljenem na glavni sedež njegove enote na Hrvaškem, razložil sodelovanje z zavezniškimi silami in obvestil o bombardiranju Berana, Belega Polja, Pljevalja, Andrijeva, Mostarja, Podgorice in Nikšića.

Zemljevid: Nekaj mest, ki so jih bombardirali zavezniki med 1943 in 1944

Zemljevid izdelal Miloš Vukanović.

Vir 1

Presenečeni prebivalci Nikšića so se po prvih preletih letal zatekli v hiše in kleti. Mnogi pa so raje ostali na odprtih prostorih, saj so se bali, da bi ostali pokopani pod ruševinami. Na trgu, blizu vodnjaka, natančneje pri hiši Katurića, je Stevan Zlatni Vuković, meščanski posebnež, mirno gledal v nebo in nekaj mrmral. Tako so si ljudje zapomnili resnično anekdoto. Someščan, ki se prav tako ni želel zapreti v hišo, je vprašal Stevana, češ čigava so ta letala. On pa je povsem resno odgovoril: »Ne vem, čigava so letala, ampak bombe so naše.«

Maksim Vujašić, Trg Slobode (1885-2007), Nikli", 2007. str. 48-49

Vprašanja :

- ¥ Kdaj in zakaj so zavezniki za"eli bombardirati Jugoslavijo?
- ¥ Kaj je prebivalec Nikli'a #elel povedati s svojim odgovorom?
- ¥ Ali so zra"no bombardiranje izvajali samo med drugo svetovno vojno?
- ¥ Ali veste !e za kateri primer zra"nega bombardiranja?

Vir 2

Priševanje in fotografije bombardiranja Đ Leskovac, Srbija

Bolgari so odšli iz svojega tabora v gimnaziji, ki je bila nasproti našega zavora, slišali pa smo tudi, da so mesto naposled zapustili. Gimnazija s parkom in zapuščenimi jarki je bila videti pusto in strašno. Iz Zotovičevega* zavora, ki je bil zraven našega, se niso slišali nobeni kriki. Zotović* se je s svojimi rablji verjetno udeležil proslave. Pred zgradbo se je sprehajal le eden nedičevcev**, verjetno stražar. V sobi je vladala nekakšna čudna tišina. Vsak je razmišljal o svoji usodi.

Nenadoma smo zaslišali oddaljene zvoke letal. Začutili smo, da so bombniki. Danes je bil njihov prihod veliko glasnejši. Ura je bila točno dvanajst in petnajst minut. Naenkrat smo zaslišali strašen zvok bombnikov. Bilo nam je jasno – napadli so nas. Najprej sem zaslišal prodoren zvok, nato eksplozijo. Eno, dve, tri, deset, sto ... Zdelo se je, kot da bombe padajo direktno na zavor, name. Poln strahu pred smrtjo sem stekel iz sobe in se skril pod drevo sredi dvorišča. Vse dokler je grmelo in treskalo, so name padale ruševine uničenih zgradb. Zaradi prahu nisem videl ničesar. Nenadoma sem začudil udarec. Pozneje sem ugotovil, da ni bilo nič hujšega, udaril me je kos opeke, ki je padel z uničene zgradbe.

Vse okoli sebe sem slišal krike in stokanja. Zaradi teme, ki jo je ustvaril prah, nisem videl ničesar pred seboj. Usta sem imel polna zemlje in prahu. Končno je ponehalo pokanje. Eksplozije so bile vse redkejšje in oddaljene, vse dokler niso povsem ponehale. Počasi se je polegel prah, skozenj so posijali sončni žarki. V zraku sem občutil grenko kislino. Zaporniki so podivjano bežali čez ograjo. Vrata, okna, ograja, vse to je bilo porušeno v sekundi. Ostali so le zidovi sob. Nisem videl, da bi kdo umrl. To pomeni, da smo vsi preživeli bombardiranje. Zotičev zavor je bil porušen, porušen je bil tudi del policijske postaje. Na mestu nekdanjega vhoda je zevala velika luknja. Nekoliko preživelih nedičevcev je bežalo, preklinjalo in si podajalo orožje. Pogledal sem proti vzhodu. Gimnazije ni bilo več, bila je porušena do tal.

* Mihajlo Zotović – major, komandant Železnega polka srbskega prostovoljnega korpusa kvizlinške organizacije pod poveljstvom Dimitrija Ljotića

** nedičevce – pripadnik Vlade narodne rešitve Milana Nedića, nemškega kolaboranta

Vir 3

Priševanje in fotografije bombardiranja Podgorice, 'rna gora

Pri\$evanje I

Prva skupina 60 letal je prva preletela mesto, iz repa sta spuščala dim, ki kar nekaj časa obkroževala mesto. Zaokrožili so nad mestom in videti je bilo, da z dimom nekako označujejo kraje, ki jih želijo bombardirati. In res, izkazalo se je, da so počeli natanko to. Ko je prva skupina sklenila krog, je na zemlji nastal pekel. Takoj po tem, ko je

Korak 1

Delo po skupinah

Skupina 3, Beograd

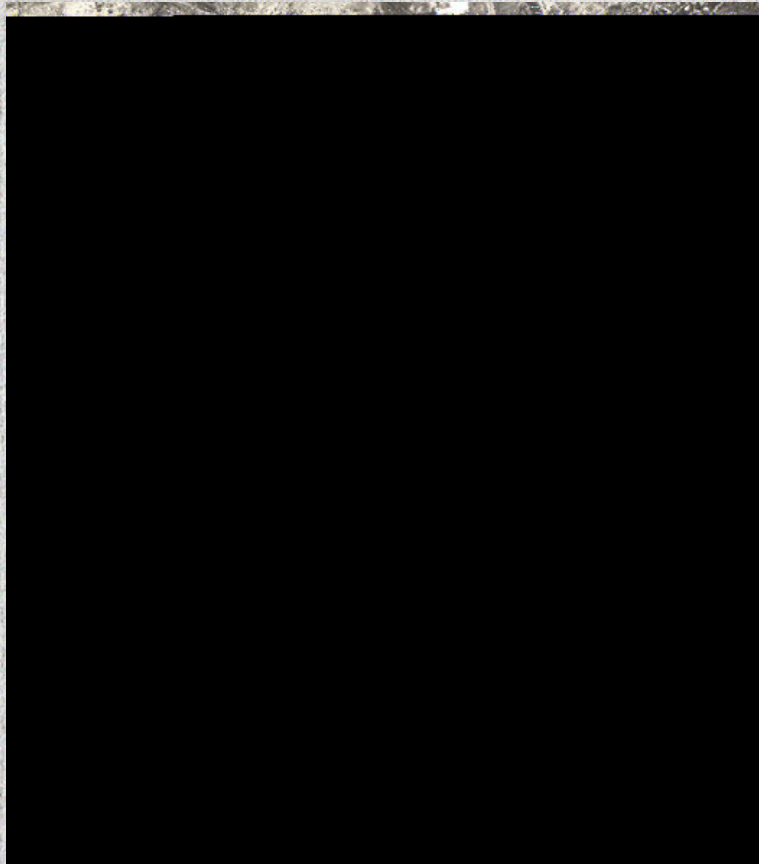
Vir 4

Priševanje in fotografije bombardiranja Beograda, Srbija

Bombardiranje Beograda, ki so ga izvedli zahodni zavezniki 16. in 17. aprila 1944, je povzročilo ogromno število žrtev. Od vojaških objektov so zadeli železniško postajo, tovarno vojaške opreme in hišo na Dorćolu, v kateri je bil nastanjen gestapo. Bombe so zadele vse dele mesta, celo bolnišnico in zdravilišča. Vojaška bolnišnica, v katero so zaradi zdravljenja prišli naši ujetniki, je bila zadeta. Porušene so bile naslednje ustanove: klinika za abdominalne bolezni, otroška bolnišnica, državna bolnišnica, porodnišnica, sirotišnica in mnoge zasebne zgradbe. V Beogradu so bila najbolj prizadeta naslednja območja: bližina tehniške fakultete, študentski dom in Slavija, Terazije, Nemanjina ulica, Ulica Miloša Velikega, Ulica kraljice Natalije ter Sarajevska ulica. Prizadeti sta bili tudi bližina gledališča Zeleni Venac in Nova tržnica. Na vseh ulicah so zabeležili smrtne žrtve civilnega prebivalstva. Tisti, ki so napade preživeli, so se razbežali na vse strani. Ulice so bile v plamenih. Prva pomoč ni več delovala. Po ulicah so ležala trupla. Posledice tega bombardiranja so bile veliko večje kot tiste 6. aprila 1941. Beograd, ki se je žrtvoval 27. marca v protifašističnih demonstracijah 1941, si tega ni zaslužil.

General D. Mihailović, 21. 4. 1944

Prof. dr Branislav Kovašević, Savezniško bombardovanje Crne Gore 1943-1944, GRAVA, Podgorica 2003.

Bombing of Belgrade; Military Encyclopedia of Yugoslavia; 1958 edition

Korak 1

Delo po skupinah

Skupina 4, Zadar

Vir 5

Priševanje in fotografije bombardiranja Zadra, Hrvaška

Levo: Piazza Marina

Desno: Licej svetega Dimitrija

Prvi večji zračni napad zavezniških sil je bil napad na Zadar, 2. novembra 1943. Uničene so bile številne zgradbe, sirotišnica in druge zgradbe. Istega leta so sledili še napadi 28. novembra (več kot 200 žrtev) ter 16. in 30. decembra. Prvi napadi so zahtevali veliko civilnih žrtev, mesto pa je kljub velikim izgubam delovalo naprej. Bombardiranje 16. decembra je predstavljalo veliko katastrofo, saj so zadeli zaklonišča v Cereriji (današnja Voštanica) in središče mesta. Bilo je med 150 in 200 smrtnih žrtev. V napadu je sodelovalo 50 ameriških bombnikov Mitchell (B-25), ki so odvrgli 90 ton bomb.

Napadi, ki so popolnoma uničili Zadar, so trajali od januarja do marca 1944. Število žrtev je bilo v teh napadih manjše, saj se je prebivalstvo, ki je ostalo brez domov in življenjskih sredstev, razbežalo po ostalih, manj prizadetih delih mesta ter zadrskih otokih. Ocenjujejo, da je spomladi leta 1944 v Zadru, vključno s primestjem, živelo manj kot 4000 prebivalcev. Čeprav so bili onеспособljeni vsi industrijski obrati in pristanišča ter so Nemci vzpostavili pomožne luke, bombardiranja niso bila zaustavljena, nadaljevala so se v vsem letu 1944.

Do poletja središča mesta Zadar ni bilo več, večina hiš je bila porušениh, ruševine pa so zaprle vse ulice. Mesto je bilo zapuščeno. Od junija do oktobra niso beležili večjih napadov, ti so sledili oktobra 1944, med umikanjem nemške vojske. Največja bombardiranja so bila 25. in 30. oktobra. Zadnje zavezniško bombardiranje je potekalo 31. oktobra 1944, na dan vkorakanja partizanov v Zadar. Zadar je bil 1. novembra leta 1944 končno osvobojen. Predpostavlja se, da je do zadnjega bombnega napada prišlo zaradi zmede in slabe komunikacije. Umrlo je nekaj partizanov.

Poleg uničenih zgradb, ki jih je povzročilo zavezniško bombardiranje (Nemci so med umikanjem minirali Novo rivo), je ostalo sporno tudi skupno število žrtev bombardiranja. Natančnejših podatkov morda nikoli ne bomo izvedeli, saj je bil v tistem vojnem času v Zadru velik pretok prebivalstva – domače prebivalstvo je odhajalo, prihajali pa so Italijani iz dalmatinskih mest. Prav tako je neznan skupno število vojakov. Najbolj stvarna ocena števila žrtev je približno tisoč ubitih, saj je večina po prvih napadih jeseni in pozimi leta 1943 pobegnila. To število predstavlja največje število žrtev, ki jih je utrpelo katero koli mesto na Hrvaškem zaradi zavezniškega bombardiranja.

Preuzeto iz dokumentarnog filma "Ognovi sa neba", peta epizoda
<http://www.youtube.com/watch?v=HC9OWbFLMSs> 27. Maj 2013.

Vir 6

Dva spomenika v Podgorici

<http://portalanalitika.me/drustvo/tema/69476-bijela-ptica-i-crna-bomba.html>
(25.05.2013)

Dva spomenika v Podgorici, glavnem mestu Črne gore

Na levi strani je prikazan spomenik, imenovan Črna bomba in postavljen v spomin več kot 2000 žrtvam, ki so padle med drugo svetovno vojno v Podgorici med zavezniškim bombardiranjem. Spomenik je bil postavljen leta 1993. Na desni strani je prikazan spomenik, imenovan Bela ptica in postavljen v spomin dvema zavezniškima pilotoma. Pilota je nad Črno goro sestrelila nemška protizračna obramba med akcijo zavezniškega bombardiranja jugoslovanskih mest med drugo svetovno vojno. Spomenik je bil postavljen leta 2012.

Vprašanja :

- ¥ Zakaj sta bila postavljena ta dva spomenika?
- ¥ Navedi razlike/podobnosti med obema spomenikoma.